

УДК 330.47:001.57

Савушкін Д.І.

*аспірант кафедри економічної кібернетики
Бердянського університету менеджменту і бізнесу***ВАРТІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЕФЕКТИ
В ЕКОНОМІЦІ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ****COST TRANSFORMATIONAL EFFECTS
IN ECONOMY OF RESORT-RECREATION SYSTEMS****АНОТАЦІЯ**

У сучасній світовій економіці курортні рекреації – одна із найбільш високоприбуткових сфер господарювання. Україна володіє потужним курортним і туристичним потенціалом, ефективне освоєння якого може принести реальну економічну вигоду. Для цього необхідним є формування системної концепції розвитку таких систем, невід'ємною частиною якої виступають вартісні трансформаційні ефекти. У дослідженні побудовано сукупність індикаторів, які дозволяють проаналізувати структурні зрушення в курортно-рекреаційній економіці при переході на нову стратегію розвитку. Виконано прогнозні розрахунки та отримано сценарії розвитку курортно-рекреаційного комплексу Приазов'я.

Ключові слова: курортно-рекреаційна економіка, економічні трансформації, вартісні трансформаційні ефекти, структурні зрушення, набір індикаторів.

АННОТАЦИЯ

В современной мировой экономике курортные рекреации – одна из самых высокоприбыльных сфер хозяйствования. Украина владеет мощным курортным и туристическим потенциалом, эффективное освоение которого может принести реальную экономическую выгоду. Для этого необходимым является формирование системной концепции развития таких систем, неотъемлемой частью которой выступают стоимостные трансформационные эффекты. В исследовании построена совокупность индикаторов, которая позволяет проанализировать структурные сдвиги в курортно-рекреационной экономике при переходе на новую стратегию развития. Выполнены прогнозныe расчеты и получены сценарии развития курортно-рекреационного комплекса Приазовья.

Ключевые слова: курортно-рекреационная экономика, экономические трансформации, стоимостные трансформационные эффекты, структурные сдвиги, набор индикаторов.

ANNOTATION

In modern world economy resort recreations – one of the most high-profitable spheres of managing. Ukraine owns the powerful resort and tourist potential, which effective development can bring a real economic benefit. For this purpose, necessary is forming of system concept for the development of such systems, which are integral part of the cost transformational effects. In research, set of indicators, which allow analyzing structural shifts in resort-recreation economy upon transition to new strategy of development, is constructed. Expected calculations are executed and scenarios developments of a resort-recreation complex of Priazovye are gained.

Keywords: resort-recreation economy, economic transformations, system transformation effects, structural shifts, set of indicators.

Постановка проблеми. У сучасній світовій економіці курортно-рекреаційна та туристична діяльність – одна із найбільш високоприбуткових сфер, а також одна з тих, що найбільш динамічно розвивається. Для багатьох країн це не лише постійно зростаюче джерело фінансових надходжень, але і за рахунок залучення мільйонів туристів джерело розвитку інфраструктури

територій, створення додаткових робочих місць. Україна володіє потужним курортно-рекреаційним та туристичним потенціалом, ефективне використання якого може принести реальну економічну вигоду. Тому курортно-рекреаційна та туристична сфери в процесі ринкової трансформації економіки повинні зайняти одне із провідних місць у структурі господарського комплексу.

Однією з основних концепцій розвитку курортно-рекреаційної діяльності, значення якої особливо зростає в умовах економічних трансформацій, є підвищення рівня взаємної підтримки всіх курортних, рекреаційних та туристичних організацій курортно-рекреаційного комплексу. Виникає необхідність формувати стратегії розвитку на базі отримання додаткових вартісних трансформаційних ефектів. Виявлення і використання таких ефектів допомагає виявити раціональні мотиви трансформації курортно-рекреаційного комплексу, об'єднання напрямків діяльності окремих курортних і туристичних організацій в його рамках, а також інші форми розширення курортно-рекреаційної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у формування теорії системних і вартісних ефектів при дослідженні механізмів трансформації економічних структур та структурних криз зробили представники різних шкіл і напрямів економічної думки. Теоретичні положення досліджень Й. Шумпетера, П. Самуельсона, Дж. Ван Дейна, Д. Фрімена, Дж. Форрестера, М. Пората, Р. Рейча стали відправними точками для подальших досліджень в області структурних зрушень, сприяли глибшому розумінню економічних трансформацій, зокрема, в курортно-рекреаційній сфері. Проте дискусійними залишаються проблеми формування структурного контура в період трансформації національної економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених економіці курортно-рекреаційних систем, уявлення про механізми економічних трансформацій та вартісні ефекти як в цілому, так по окремих їхніх аспектах носять абстрактний характер, і не відрізняються системністю. Практично відсутні

дослідження, що базуються на застосуванні моделей і комп'ютерній аналітиці. Ситуація, що склалася, зумовила необхідність створення сучасного інструментарію моделювання для проведення подальших досліджень і практичного його застосування у зв'язку з безперечною значущістю проблеми трансформаційного розвитку курортно-рекреаційної економіки.

Формулювання мети статті. Становлення ринкових відношень у національній курортно-рекреаційній сфері супроводжується активною трансформацією внутрішніх цін на курортні продукти. Це виражається як в значних темпах інфляції, тобто в зміні масштабу цін, так і в інтенсивних та нерівномірних в часі зрушеннях їх структури, що розуміється як сукупність пропорцій між цінами на різні курортно-рекреаційні продукти. Цінові зрушення завжди пов'язані з економічними трансформаціями, що відбуваються в курортно-рекреаційному комплексі [1; 2].

Метою дослідження є аналіз та прогнозування вартісних трансформаційних зрушень в курортно-рекреаційній економіці при переході на нову стратегію розвитку, яка передбачає переважне надання курортно-рекреаційних послуг, інтегрованих з індустріями відпочинку і туризму.

Виклад основного матеріалу досліджень. Ціна в структурі економічних відношень є найважливішим елементом, в якому фокусуються інтереси держави, суб'єктів господарювання та населення. Аналіз цінової ситуації дозволяє виявити існуючі або зароджуючі протиріччя між інтересами суб'єктів, що діють в економіці, визначити причини перекосів або цінових диспаритетів, зробити висновки про траєкторію подальшого розвитку процесу ціноутворення. Таким чином, дослідження цінової ситуації вносить до аналізу трансформаційної економіки, по-перше, системність, по-друге, визначає цінові критерії стійкого стану курортно-рекреаційної системи при збалансованості інтересів держави, суб'єктів господарювання і споживачів [3].

Трансформаційні процеси, як правило, є швидкоплинними в порівнянні зі стійким економічним розвитком. Тому багатьом економічним процесам, характерним для національної трансформаційної економіки, властиві істотно менші характерні часи порівняно з процесами у відносно стабільних економіках інших країн. У зв'язку з цим в економіці курортно-рекреаційних систем виявляються системні ефекти у вигляді вартісних трансформаційних ефектів. До таких ефектів варто віднести інтенсивні та поступальні структурні зрушення системи цін, які мали місце упродовж декількох років при старій стратегії функціонування курортно-рекреаційної сфери і нової стратегії економічного розвитку. Ці зрушення є важливою частиною трансформаційних процесів в національній курортно-рекреаційній економіці і не характер-

ними для стійких економік. Вони обумовлені, з одного боку, значними ціновими диспропорціями і, з іншого боку, стійкістю поточних цінових пропорцій, що мають тенденцію відтворюватися на новому рівні цін, роблячи процес їх зміни тривалим. Така ситуація в зміні цінових пропорцій є фундаментальним чинником в області динаміки внутрішніх цін на курортно-рекреаційні продукти [4].

Варто зазначити, що зміна пропорцій між елементами однієї і тієї ж сукупності в часі свідчить про зміну її структури, тобто про структурні зрушення. Структурні зрушення є наслідком відмінностей в темпах зростання елементів сукупності. Простим засобом аналізу структурних вартісних зрушень є зіставлення індивідуальних або групових долей. Проте вони не дають комплексної характеристики структурних зрушень сукупностей, що зіставляються. Для цього запропонована значна кількість різних зведених показників структурних вартісних зрушень [5].

В економічній літературі просліджуються два основні підходи до побудови індикаторів структурних зрушень. Оба підходи передбачають використання даних для деякого набору курортно-рекреаційних продуктів. Відповідно до першого підходу для кожної пари ситуацій, що зіставляються, розглядається сукупність індивідуальних індексів цін для курортно-рекреаційних продуктів з набору. Індикатори будуються по аналогії з оцінками числових характеристик одновимірних розподілів вірогідності. Індикатор структурних зрушень розглядається як міра розсіяння розподілу індивідуальних індексів, як додаток до зведеного індексу цін. Цей підхід розвиває ідеї стохастичної теорії індексів [6].

Відповідно до другого підходу для кожної з ситуацій, що зіставляються, на основі набору з курортно-рекреаційних продуктів будують -мірний вектор, компоненти якого утворюють совімірну сукупність. Для пари ситуацій зіставляється пара векторів в -мірному просторі, що розрізняються як довжиною, так і спрямованістю. Відношення норм цих векторів можна розглядати як зведений індекс цін, а функцію відстані між їхніми напрямками – як індикатор структурних зрушень. Векторний підхід базується на аксіоматичній теорії індексів [7].

Обидва підходи мають багато спільного, оскільки обоє вони розглядають структуру як сукупність пропорцій між елементами. В обох випадках рух курортно-рекреаційної системи описується зведеними індексами цін, відносний рух цін усередині системи описується індикаторами структурних зрушень.

Перевагою першого підходу є можливість використання в ньому функцій вибіркового моментів, тоді як у другому підході природним чином інтерпретуються лише співвідношення між нормами двох векторів і відстань між їх напрямками. Перевагою другого підходу є мож-

ливість аналізу всієї траєкторії руху вектора цін, зокрема, більш зручні можливості аналізу поступальності структурних зрушень.

Побудуємо на основі другого підходу набір індикаторів, які дозволяють аналізувати структурні вартісні зрушення в курортно-рекреаційній економіці. Нехай $p_{jt} > 0$ – внутрішні ціни курортно-рекреаційного продукту j періоду t , $j = \overline{1, n}$, n – кількість курортно-рекреаційних продуктів в наборі, $q_j > 0$ – обсяги вироблених продуктів. Сукупність $u_{jt} = q_j p_{jt}$, $j = \overline{1, n}$ для кожного періоду t є совимірною, та $u_{jt} > 0$. Позначимо її v_t і назвемо вектором вартостей для періоду t . Відстань між напрямками двох векторів x та y у просторі векторів вартості визначимо для

$$\text{вибраної норми як } m(x, y) = \frac{1}{2} \left\| \frac{x}{\|x\|} - \frac{y}{\|y\|} \right\|.$$

Будемо використовувати такі індикатори.

Відношення норм векторів вартості $i_t = \frac{\|v_t\|}{\|v_{t-1}\|}$ та $I_{t_1, t_2} = \frac{\|v_{t_2}\|}{\|v_{t_1}\|}$ дають оцінки інфляції (зростання цін) за час від $t-1$ до t та від t_1 до t_2 відповідно, тобто є зведеними індексами цін. Відстані між напрямками векторів вартості для двох періодів $d_t = m(v_{t-1}, v_t)$ та $D_{t_1, t_2} = m(v_{t_1}, v_{t_2})$ дозволяють судити про структурні зрушення за час від $t-1$ до t та від t_1 до t_2 відповідно, тобто їх можна використовувати як ланцюговий і базисний індикси структурних зрушень.

Якщо $p_{jt} > 0$ – зовнішні ціни періоду t , вектор їхньої вартості v_t має компоненти $u_{jt} = q_j p_{jt}$, $j = \overline{1, n}$, тоді індикатор $I_t = \frac{\|v_t\|}{\|v_{t-1}\|}$ дає оцінку приватного паритету купівельної спроможності по використуваному набору курортно-рекреаційних продуктів. Індикатор $D_t = m(v_t, v_{t-1})$ дозволяє судити про структурні зрушення між внутрішніми і зовнішніми цінами періоду t , тобто його можна використовувати як індикс якості структурних зрушень. Таким чином, отримуємо дві трійки індикаторів: (i_t, I_{t_1, t_2}, I_t) , (d_t, D_{t_1, t_2}, D_t) .

Розглянемо дію вартісних трансформаційних ефектів в умовах старої та нової стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери. Як було показано раніше, нова стратегія розвитку курортно-рекреаційної сфери передбачає переважне надання курортно-рекреаційних продуктів, інтегрованих з індустріями відпочинку і туризму. Грунтуючись на даних, представлених в джерелах [8; 9; 10] побудуємо індекси для курортно-рекреаційної економіки та проведемо їх аналіз. Основні задачі аналізу вартісних трансформаційних ефектів можуть бути зведені до наступних груп.

Задача аналізу інтенсивності структурних зрушень системи цін дозволяє встановити, в якому з послідовних інтервалів часу структура курортно-рекреаційної системи піддавалася значнішій зміні, а в якому – меншій. Для цього використовуватимемо показник d_t , який назвемо індиксом інтенсивності структурних зрушень. Сутність його полягає в тому, що чим

швидше відбуваються структурні зрушення, тим вище d_t . Значення d_t показують, як швидко відбуваються трансформації цінових пропорцій. Варто зазначити, що цей індикатор не показує напряму структурних зрушень, а лише визначає їх швидкість. Проте саме такі індикатори найчастіше використовуються на практиці. Динаміка індексів інтенсивності структурних зрушень d_t в умовах старої та нової стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери показана на рисунку 1.

Як видно з рисунка 1(а), інтенсивність структурних зрушень системи цін при функціонуванні курортно-рекреаційної сфери в умовах старої стратегії носить суперечливий характер. Періоди спадання інтенсивності зрушень змінювалися періодами їх зростання. Це свідчить про нестійкий характер курортно-рекреаційної економіки, яка діє в умовах хаотичної зміни масштабу цін і цінових диспропорцій. Усі ж варіанти індексу для нової стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери (рис. 1(б)) демонструють спадну тенденцію.

а) стара стратегія функціонування

б) нова стратегія розвитку

Рис. 1. Динаміка індексів інтенсивності структурних зрушень в умовах старої (а) та нової (б) стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери

Спадання d_t з часом означає підвищення міри синхронізації зміни цін на курортно-рекреаційні продукти. У міру переходу до реальних ринкових відношень, коли ціни все більшою мірою встановлюються на основі дії ринкових механізмів та все меншою мірою – на основі прямого регулювання, і у міру зниження темпів інфляції така динаміка d_t свідчить про високу ефективність діяльності курортно-рекреаційної

сфери. Таким чином, проявляється один із системних вартісних трансформаційних ефектів у курортно-рекреаційній економіці.

Варто зазначити, що показник d_t не дозволяє судити про те, наскільки інтенсивність структурних зрушень відображає поступальність трансформаційних процесів або це наслідок нерегулярних коливань індивідуальних індексів цін, оскільки значення показника відображають як загальне зрушення структури цін, так і асинхронність зміни цін на окремі курортно-рекреаційні продукти.

Задача аналізу поступальності структурних зрушень системи цін має на меті встановити, якою мірою в основі структурних зрушень лежить тенденція, а якою мірою вони є лише результатом нерегулярних коливань. Ця задача дозволяє відповісти на питання, чи стала структура курортно-рекреаційної системи іншою. Показник D_{t_1, t_2} , який назвемо базисним індексом структурних зрушень, дає кількісну оцінку структурного зрушення за час, минулий між періодами t_1 та t_2 . Даний індикатор показує, як сильно змінилися цінові пропорції до періоду t_2 порівняно з ціновими пропорціями періоду t_1 . Чим більше значення індексу, тим сильніше змінилася структура цін, і навпаки. Саме ця властивість і дозволяє використовувати D_{t_1, t_2} як індикатор поступальності структурних зрушень в курортно-рекреаційній сфері. Індекс не показує напряму структурних зрушень, а лише визначає їх масштаб. Динаміка індексів поступальності структурних зрушень D_{t_1, t_2} в умовах старої та нової стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери показана на рисунку 2.

Результати розрахунків, які представлені на рисунку 2(а), показують, що на даному проміжку часу сталася значна зміна масштабу цін і істотні зрушення цінових пропорцій. Це обумовлено ринковою комерціалізацією курортно-рекреаційної сфери, зростанням інфляції та економічними трансформаціями, що відбуваються в курортно-рекреаційній економіці. У разі переходу на нову стратегію розвитку (рис. 2(б)) зрушення цінових пропорцій мають тенденцію спадання, що свідчить про стабілізацію цінових пропорцій. Таким чином, можна говорити про існування вартісного трансформаційного ефекту, що полягає у феномені потужних поступальних структурних зрушень не лише у короткостроковому, але і в довгостроковому періоді.

Аналіз інтенсивності структурних зрушень, навіть підкріплений аналізом їх поступальності, не дозволяє робити висновків про їх спрямованість в курортно-рекреаційній сфері. Таким чином, практично не можливо судити про те, чи покращала структура курортно-рекреаційної системи, чи погіршала, або залишилася незмінною в результаті зміни стратегії розвитку. Рішення задачі спрямованості структурних зрушень системи цін дозволяє отримати оцінку якості структури в кожен досліджува-

а) стара стратегія функціонування

б) нова стратегія розвитку

Рис. 2. Динаміка індексів поступальності структурних зрушень в умовах старої (а) та нової (б) стратегій розвитку курортно-рекреаційної сфери

ний момент часу, тобто оцінити як сам масштаб якості, так і його динаміку.

Для аналізу спрямованості структурних зрушень системи цін в національній курортно-рекреаційній сфері використовуємо показник D'_t , який назвемо індексом якості структурних зрушень. Він у даному випадку показує, наскільки велика відмінність між структурою внутрішніх цін періоду t та фіксованою структурою зовнішніх цін. Чим менше D'_t , тим ближче між собою внутрішня і зовнішня структури. Нульове значення індикатора відповідає повному збігу цінових пропорцій. Динаміка індексів якості D'_t для курортно-рекреаційних продуктів показана на рисунку 3.

Рис. 3. Динаміка індексів якості структурних зрушень системи цін у курортно-рекреаційній сфері

Звертає на себе увагу велике значення індексу на початку даного періоду. Це означає, що структура національних споживчих цін

і європейських цін істотно розрізняється між собою. В цілому характер трансформаційного процесу демонструє з перебігом часу спадаючу тенденцію. Це дозволяє зробити висновок про те, що у міру просування трансформаційного процесу структура цін зближуватиметься, залишаючись водночас нижче за європейські ціни [11]. Такий сценарій є одним із конкурентних переваг національної курортно-рекреаційної сфери. Отже, практичними розрахунками підтверджується гіпотеза, що у міру розвитку ринкових відношень в Україні, підвищення міри відкритості національної економіки та усунення диспропорцій структура внутрішніх цін на курортно-рекреаційні продукти повинна поступово наближатися до цінових пропорцій, характерних для світової економіки.

Грунтуючись на результатах аналізу індикаторів $D_{1,2}$ та D'_i , можна сформулювати висновок про те, що структура національних споживчих цін на курортно-рекреаційні продукти в цілому демонструє тенденцію віддалення від свого початкового стану та наближення до структури європейських споживчих цін.

Висновки. Підсумовуючи результати проведених досліджень, варто зазначити, що модель функціонування курортно-рекреаційної сфери, яка базувалася на старій стратегії розвитку, супроводжувалася не лише значними темпами інфляції, але й інтенсивною трансформацією цінових пропорцій. Період таких зрушень виявився сильно розтягнутим у часі. При цьому спостерігаються не лише інтенсивні структурні зрушення у короткостроковому періоді, але і поступальні зрушення в довгостроковому періоді.

Одним із вартісних трансформаційних ефектів цього періоду став сценарій практичної відсутності руху пропорцій споживчих цін під час їх лібералізації у напрямі усунення існуючих диспропорцій. Їх вдалося частково усунути лише зі зростанням цін і за довгий час. Це пояснюється стійкістю цінових пропорцій, що мають тенденцію відтворюватися на кожному новому рівні цін, і відображає цілісність національної курортно-рекреаційної сфери. Таким чином, спостерігається ситуація поєднання

стійкості цінових пропорцій з великими масштабами їх зміни, що характерно для трансформаційної економіки.

В умовах застосування нової стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери відбувається позитивний взаємозв'язок між темпами інфляції та інтенсивністю структурних зрушень: вищі темпи інфляції супроводжуються в цілому інтенсивнішими структурними зрушеннями, і навпаки. Цей ефект спостерігається як у короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. Таким чином, наявність довгострокового ефекту зв'язку накопичених структурних зрушень і сумарного зростання цін можна вважати специфікою національної курортно-рекреаційної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Box G.E. An Analysis of Transformations / G.E. Box, D.R. Cox. // Journal of the Royal Statistical Society. – 2004. – Vol. 26, № 1. – P. 211-252.
2. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / Под ред. В.М. Гейца. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
3. Сакс Д. Економіка переходного періода / Д. Сакс, А. Пивоварський. – К.: Основи, 2006. – 345 с.
4. Дишловий І.М. Концептуальні засади сучасних трансформаційних перетворень у територіальних рекреаційно-туристичних системах / І.М. Дишловий // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 3(32). – С. 27-35.
5. Prasch R.E. The Probability Approach to Index Number Theory / R.E. Prasch. – London, New York: Routledge, 2005. – 387 p.
6. Glejser H. Inflation, Productivity, and Relative Prices – A Statistical Study / H. Glejser // The Review of Economics and Statistics. – 2005. – № 47. – P. 66-80.
7. Balk B. Axiomatic Price Index Theory / B. Balk // International Statistical Review. – 2005. – № 63. – P. 69-93.
8. Матеріали Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Матеріали головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.
10. Статистика UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/index.php>.
11. Materials of the World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/en/index.htm>.